
književnojezične korelacije

Izvorni znanstveni rad

UDK 811.163.42 : 821.163.42'282 Ozalj-Zrinski /Frankopani (091) "16"

Primljeno 2013-09-23

Prihvaćeno za tisak 2014-02-12

OZALJSKI JEZIČNO-KNJIŽEVNI KRUG ILI ZRINSKO-FRANKOPANSKI KNJIŽEVNI KRUG

Franjo Pajur, Gradišće - Željezno

Sažetak

Prvi se spram jezika Sirene Zrinskoga negativno odredio Jagić, nazvavši ga "mješovitim i šarovitim", objašnjavajući to pomicanjem Zrinskih iz čakavske južne postojbine prema kajkavskom sjeveru. Potom Kostrenčić odbacuje postavku o "nemiljoj sudbini" Zrinskih, tvrdeći kako je razlog hibridnog jezika Sirene svjesna jezično-književna djelatnost svojevrstne "hrvatske literarne akademije", koja se po uzoru na slične talijanske oblikovala u zrinsko-frankopanskom krugu i čiji je jezični savjetnik, kasniji senjski biskup, Smoljanić "nagrdio" tiskanu verziju Sirene. Ovu tezu prihvaća Pavletić dodajući kao mogućeg prethodnika Glavinića i njegovu "mješavinu narječja" te imena kao što su: Rafael Levaković, Benedikt Vinković, Gjuro Ratkaj, Danilo Gvozdek i Pavao Jančić a potom Šrepel, koji Zrinske zove hrvatski Medici a na koncu i Pisarević. Sve ovo kao neutemeljeno odbacuje Matić, da bi deset godina kasnije Novalić, pozivajući se na Klaniczaya, ponovo uskrnuo tezu o "književnom kolu" Zrinskih i Frankopana, dopunjujući krug Draškovićima, Pethöom i Fodroczyjem te Madžarima iz okoline Nikole Zrinskog. Narednih se godina navedena teza o širem i užem krugu ustaljuje zahvaljujući prije svega Vončininim raspravama: krug dobiva ime ozaljski književno-jezični krug, umjesto Smoljanića se kao jezični savjetnik pojavljuje Belostenec, a kao prethodnici se, pored Glavinića, navode popovi glagoljaši, hrvatski protestanti iz Uracha i Dešić. U novije vrijeme ime kruga, kao i njegovo oslanjanje na protestante iz Uracha, osporava Jembrih i predlaže termin zrinsko-frankopanski jezično-književni krug. Već površni pogled na naziv jezika pojedinih navodnih sudionika kruga nameće dvojbu o njihovoj povezanosti u jezično-književni krug: Zrinski (Nikola, Petar, Katarina) ga zovu hrvatski, Belostenec ilirskim a Ratkaj slovinskim. I dok Belostenec i Ratkaj na kajkavsku osnovicu naslojavaju čakavski i dijelom štokavski sloj (prvi zbog toga da bi bio razumljiv redovnicima i pastvi Krajine, Istre i Primorja a drugi krajiškoj publici), jezik zrinsko-frankopanskog terceta je čakavska osnovica s kajkavskim i dijelom štokavskim slojem. Stoga se termin zrinsko-frankopanski jezično-književni krug čini prikladnijim od ozaljskog, jer za

neko aktivno sudjelovanje Belostenca i Ratkaja u krugu nemamo nikakvih dokaza, kako neposrednih, tako ni posrednih.

Ključni pojmovi: Ozalj; jezično-književni krug; Zrinski, Frankopani

Prvo je, pišući o *Sireni* Petra Zrinskog, Jagić 1866. ustvrdio kako je “u toj pjesmi, kao riedko gdje u našoj književnosti, jezik mješovit i šarovit: niti je prava štokavština niti čakavština, nego jedno i drugo, a k tomu još ima primiešanih tragova kajkavskoga narječja” objašnjavajući to činjenicom da “jezik Sirene živa je slika i prilika nemile sudbine, koja je progonila slavnu porodicu Zrinjskih” tj. iz njihove čakavske postojbine (Bribir) preko štokavskih krajeva (Zrin) do kajkavskog Međimurja (Čakovec). Jer, “već u trećem koljenu od pradjeda najme do praunika, življahu Zrinski ponajviše među međjumurskim kajkavci u Čakovcu gradu; kako se je ovuda sasvim drugačijim narječjem govorilo, nego li onkraj Kupe ili Une među čistim narodom hrvatskim, pomuti se bistro vrelo njihova govora te stadoše zanositi kajkavski, ali tako da je ipak prvobitni tip - narječje čakavsko – jošter i kod Petra Zrinskoga jači i pretežniji”¹

Potom je Jagić pišući o književnom djelovanju Petra Zrinjskoga i Vitezovića, napisao da je Vitezović, miješajući kajkavštinu XVII. st. Zagreba i okolice s primorskom čakavštinom okolice Rijeke i Senja, namjeravao stvoriti nekakvo literarno središte u Zagrebu, koje bi spajalo sjeverni dio Južnih Slavena, koji su pisali latinicom.²

Nekoliko godina kasnije, potaknut ovim domišljanjima “jednoga od naših najumnijih literarnih historika” (Jagića, op. F.P.) o Vitezoviću³, Kostrenčić je 1871. u predgovoru Frankopanovu *Vrtiću* odbacio prethodnu Jagićevu tezu o “nemiljoj sudbini” Zrinskih koja bi bila uzrokom njihova hibridnog jezika i ustvrdio “da je grad Ozalj i Čakovac bio u ono doba njeko literarno hrvatsko središte s okraj Velebita uz mecenatstvo Zrinjskih i Frankopana”⁴, dakako po uzoru na Italiju. U ovoj je “hrvatskoj literarnoj akademiji”, po Kostrenčiću, osim Nikole, Petra i Katarine, bio i odgajatelj Petrova sina Ivana Antuna i kasniji senjski biskup

¹ Jagić, Vatroslav, *Adrianskoga mora Siren iliti Obsida Sigetska*, Književnik, g. III., Zagreb, 1866., str. 381

² «Zriňský totiž i Vitezović míchali kajkavštinu, jak panovala v XVII. stol. okolo Záhřebu i v Záhřebě, nářečím přimořským, kterým se mluvilo okolo Rěky i Seni. Petr Zriňský učinil to více náhodně, bez hlubšího uvědomění, kdežto Vitezović (nar. v Seni ok. 1650, † ve Vídni 1715) zvolil si jazyk takový s dobrou rozvahou, chtěje v Záhřebě nějaké středíště literár. života zříditi, které by předeevším jednotou jazyka spojovalo severní část Jihoslovanů latínkou písících.» - Rieger *Slovník naučný*. Dio IV. članak *Jihoslované* str. 274

³ Jagić, Vatroslav, *Povijest hrvatske literature*, str. 349

⁴ Kostrenčić, Ivan, *Vrtić*, Zagreb, 1871., str. VIII i IX

Smoljanić, koji je – temeljem nepoznatog Vitezovićeve navoda – “nagrdio” u Mlecima tiskanu *Sirenu*.

Doduše, Kostrenčić se kasnije ipak ogradio napisavši: “ovdje htjedoh ove stvari samo napomenuti, a neću nipošto da ove svoje misli posve temeljitimi držim, da nebi jim bilo prigovora”, no to nije smetalo Pavletiću da u svojim *Pabircima* iz 1899. zaključi kako je očividno da “ban Petar zadahnut jedinstvom talijanskoga jezika htio da zbliži i sva tri hrvatska dijalekta, ter time jedinstven jezik postigne i bar u literaturi sjedini rastrojene Hrvate”, a kao uzore mu navodi: Franju Glavinića i njegovu “sličnu neku mješavinu narječja, dok piše čakavsko-štokavski natrunjeno kajkavskim i staroslovenskim”, “osim Glavinića sličan ima jezik i fratar Rafail Levaković”, a “tako isto ima i biskup Vinković ... ovakovih rečenica hrvatskih, gdje miješa štokavsko i čakavsko narječje s kajkavskim”, kao i Juraj Ratkaj, Danijel Grozdek i Pavao Jančić koji također “imadu uz čakavsko i kajkavsko narječje štogod i štokavskoga”. No, to su sve bili “slučajni počeci ili bar stidljivi pokušaji. Petar je pak Zrinjski prvi odlučnije i izrazitije zastupao taj pravac uvedavši u knjigu sva tri dijalekta kao tri brata rođena”.⁵

Tri godine kasnije Šrepel konstatira da “Zrinjski zajedno s Frankopanima očividno se ugledaju u vladare talijanske renaissance, te idu za tim, da budu hrvatskom narodu Medici” kao i da se “poimence oko Petra kupe se naši kulturni radnici, megju kojima nahodimo Ratkaja, Smoljanića, Frankopana i Milovca, a vila ovomu kolu divna banica Katarina”.⁶

Godine 1907. Pisarević u svojoj studiji o *Mađarskoj i hrvatskoj Zrinijada* sumira rečeno i piše o “književnom i narodno-kulturnom krugu” u kojem glavnu riječ vode Petar Zrinski i žena mu Katarina Frankopan, njen brat Fran Krsto Frankopan te Smoljanić, koji da je “bez sumnje imao najviše utjecaja na to, da hrvatska Zrinijada bude sastavljena u onom obliku, u kojem je izašla u Mlecima god. 1660. jer je baš on uredio i nadzirao njeno izdavanje i štampanje”. On je također “potakao Petra Zrinjskoga na to, da prekine prvašnje vjerno prevogjenje mađarske Zrinijade i da sve nanovo preradi, dijelom dodajući svojih novih kitica, dijelom parafrazirajući mnoge od originalnih kitica; tako je na mnogo mjesta proširio, povećao svoju preradbu”. Glede jezika, Pisarević tvrdi da su «u jeziku Petra Zrinjskoga naime združena su sva tri razriječja hrvatskoga jezika: čakavski, kajkavski i štokavski» a da to «jezičko jedinstvo nije nastalo kod Petra Zrinjskoga ni slučajno ni nehotice», nego je to Petar Zrinski činio “po uzoru starijih i suvremenih hrvatskih pjesnika, koji su takogjer miješali sva tri razriječja”.

⁵ Pavletić, Krsto, *Pabirci po «Zrinijadi» Petra Zrinjskoga*, Nastavni vjesnik, Zagreb, 1899., str. 119

⁶ Šrepel, Milivoj, *Sigetski junak u povjesti hrvatskoga pjesništva*, RAD JAZU, knj. 148, Zagreb, 1902. str 99

Ti stariji i suvremeni hrvatski pjesnici bili su, ponavlja Pisarević Pavletića: Franjo Glavinić, Rafael Levaković, Benedikt Vinković, Gjuro Ratkay, Danilo Gvozdek i Pavao Jančić i Zrinski oslanjanjem na njih teži “za književnim jedinstvom, kao što je opet u svome političkom djelovanju bio prožet idejom o jedinstvu naroda i države” - zaključuje Pisarević⁷.

Potom je nastupilo zatišje e da bi nakon drugog svjetskog rata, godine 1957. Matić izdao Sirenu Petra Zrinskog i u uvodu odbacio sve navedene postavke o nekakvoj “hrvatskoj književnoj akademiji”, jer da “prema našem današnjem zna-nju nema za takvo shvaćanje iole čvršće osnove”. Isto tako, Matić drži pogrešnim i Pavletićevu postavku da je “u križanju naših narječja u Sireni vidio svijesno nastojanje Petra Zrinskoga, da potaknut jedinstvom talijanskoga književnog jezika zbliži sva tri hrvatska narječja i stvori jedinstven književni jezik i tako bar u literaturi sjedini rastrojene Hrvate, kao što ga je u političkom radu vodila ideja narodne i državne zajednice i samostalnosti”⁸.

Deset godina kasnije, međutim, Novalić se, pozivanjem na Klaniczaya⁹ kao i na svoj nalaz ulomka *Sirene* Zrinskoga u arhivu Draškovića, iznova priklanja staroj tezi o književnom krugu navodeći kako “Pisarevićeva pretpostavka, dakle, ne samo da nije bila bez temelja, već je bila preskromna. Ne radi se samo o književnom kolu, koje bi obuhvaćalo Petra i Katarinu Zrinjsku, Frankopana i eventualno Senjskog biskupa Smoljanića. I u Hrvatskoj je broj značajnih imena znatno veći i dopunjuje se Draškovićima, Ratkayima, Pethöom i Fodroczyjem i dr. a veze vode i u Mađarsku u okolinu Nikole Zrinjskog”¹⁰.

Godinu kasnije Vončina piše svoju raspravu o ozaljskom krugu, navodeći kao razlog Matičeve negativne ocjene “dvije slabosti Pisarevićeve zamisli: što je Pisarević - u vrijeme kad su se talijanski utjecaji na stariju hrvatsku književnost inače precjenjivali – književno kolo o kojem je riječ zamislio kao kopiju sličnih skupina okupljenih oko talijanskih knezova i što je odličnim članom toga kola oko Zrinskih smatrao svećenika Smoljanića, Kostrenjanina, koji je, doduše, postao senjski biskup, ali starijoj hrvatskoj književnosti nije dao nikakav prilog”. Umjesto Smoljanića Vončina uvodi Belostenca a kao književne ostvaraje ozaljskog jezično-književnog kruga navodi: 1. herojski spjev (*Sirena*); 2. popularno nabožnu knjigu (*Putni tovaruš* Katarine Zrinske); 3. liriku (Frankopan); 4. književnu prozu (Belostenčeve *Propovijedi*) te 5. rječnik (rukopis *Gazophylaciuma*),

⁷ Pisarević, A. *Mađarska i hrvatska Zrinijada*, Školski vjesnik, XIV, Sarajevo, 1907., str. 987-990

⁸ Matić, Tomo, *Predgovor knjizi: Petar Zrinski Adrijanskoga mora sirena*, SPH, knj. 32, Zagreb, 1957. str. 11

⁹ Klaniczay, Tibor, *Zrinyi Mikloos*, Bp. 1964., str. 611

¹⁰ Novalić, Đuro, *Književni krug oko braće Nikole i Petra Zrinjskoga*, Kolo, MH, NS V (CXXV), br. 3, Zagreb, 1967.

dok bi se na jezičnom planu a da rad “toga kruga nije bio nasilno prekinut, mogla očekivati dalja djelatnost na učvršćivanju njihova književnog jezika, koja bi po svoj prilici urodila gramatikom”¹¹

Narednih se godina uglavnom ova postavka ustalila i Vončina 1995. ponosno ističe da je termin “ozaljski krug” (ili potpuno: ozaljski jezično-književno krug) “prihvaćen” (Hercigonja¹²) i “ušao u hrvatsku jezičnu historiografiju” (Vince,¹³ Moguš¹⁴).

U najnovije je vrijeme Jembrih osporio kako Vončinin naziv kruga (držeći umjesto “ozaljski” primjerenijim termin “zrinsko-frankopanski jezično-književni krug”), tako i protestantsko nasljeđe toga kruga, smatrajući kako bi to “značilo da su svi pisci spomenuta kruga imali u rukama uraške hrvatske knjige, posebice glagoljski Novi zavjet (1562./3.)”, a što je po Jembrihu, “vrlo malo vjerojatno, neovisno o simpatijama prema protestantizmu u obitelji Zrinskih”¹⁵

Pogledamo li argumentaciju razmišljanja koje zagovaraju termin “ozaljski krug” a posebice onu najznačajniju, Vončininu, koji ga je *de facto* etablirao, onda vidimo kako se ona temelji uglavnom na pretpostavkama: “jedan od takvih (uzora, nap. F.P.) mogao je biti”, “među suvremenici Petra Zrinskoga ipak (su se) nalazili neki u kojih je mogao naći ne samo uzor nego i neposredni poticaj i opravdanje za svoju jezičnu praksu”, “mogućnost jezične i književne veze između Petra Zrinskoga i Ivana Belostenca nije uočena zato što ne postoje podaci koji bi je explicite posvjedočili”, no “budući da je Belostenec bio znatno stariji od Zrinskoga (26 ili 27 godina), a uz to vrlo obrazovan, lako je moguće da je na mladog feudalca utjecao savjetujući ga u književnim i jezičnim pitanjima” odnosno “Belostenec je mogao mnogo utjecati na Petrovu jezičnu orijentaciju, učvršćujući pjesnika u vjeri da se za pisanje hrvatskih književnih djela može upotrijebiti jezik na osnovi triju dijalekata”, “da rad toga kruga nije bio nasilno prekinut, mogla se očekivati (sve spac. F.P.) dalja djelatnost na učvršćivanju njihova književnog jezika, koja bi po svoj prilici urodila gramatikom” itd.

A kako se pretpostavke mogu naknadno pronađenim dokazima demantirati najbolji je primjer Vončinino opširno nagađanje o tome kako je sam Belostenec nazivao svoj jezik. “S *time u vezi pobuđuje sumnju i to potječe li naziv ilirski*

¹¹ Vončina, Josip, *Ozaljski jezično-književni krug*, Radovi zavoda za slavensku filologiju, sv. 10, Zagreb, 1968.

¹² Hercigonja, Eduard, *Nad iskonom hrvatske knjige*, SNL, Zagreb, 1983.

¹³ Vince, Zlatko, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, SNL, Zagreb, 1978.

¹⁴ Moguš, Milan, *Povijesni pregled hrvatskoga književnog jezika*, u knjizi Babić-Brozović-Moguš-Pavešić-Škarić-Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika : Nacrti za gramatiku* HAZU, Zagreb, 1991.

¹⁵ Jembrih, Alojz, *Zrinsko-frankopanski jezično-književni krug i Tijelovske propovijedi Ivana Bilostinca*, Gazophylacium, 1-2, Zagreb, 2005.

(jezik) od Belostenca? Kako je svoj jezik sâm Belostenec zvao, teško je reći jer za to postoje dosta oskudni čvrsti podaci. O tome mogu posvjedočiti već navedene Belostenčeve riječi u propovijedima gdje pokazuje kako se latinski tekst 'horvatski' prevodi.¹⁶ Belostenec dakle zove jezik jednako kao i ozaljski krug, što se može zaključiti iz Sirene Petra Zrinskoga. Na početku predgovora tome djelu stoji: Nisam hotil uzmanjkati dila vojničkoga bana nigdašnjega Zrinskoga Miklouša iz ugarskoga na hrvacki naš jezik stumačiti ...¹⁷ Iz stihova Zrinskoga izlazi da je on taj naziv, u pjesničkoj slobodi, prisiljen metričkim razlozima, mogao varirati u slovinski,¹⁸ ali ni u njega ni u drugih članova kruga imenu jezik ilirski nema traga. Ne susrećemo ga ni u Gazofilaciju (kao domaći naziv) jer su tu mogući ovi izrazi: 'horvatski' (Gaz. II, s. v. Bogh X, str. 22 i 593), 'slovinski' ili 'slovenski' (Gaz. II, s.v. K, Y, str. 157 i 593) i 'naš' (Gaz. II, s.v. I, str. 133)". Nagadañje završava riječima: "Na temelju iznesenih podataka smijemo ustanoviti i da naslov kakav tiskani Belostenčev rječnik (ilirski, nap. F.P.) nosi nikako (spac. F.P.) nije mogao poteći od njegova autora, nego od urednikā".¹⁹ U naknadno pronađenom primjerku Belostenčevih propovijedi, a koji sadrži i naslovni list, stoji: «Idiomate Illyrico compositi»!!!

Pogledajmo Vončinine temeljne teze o ozaljskom jezično-književnom krugu:

"Oko Petra Zrinskoga postojao je književni krug sastavljen onako kao što je to mislio Pisarević (dakle uključujući Katarinu Zrinsku i F. K. Frankopana), osim što Smoljanića nadomješta Belostenec; njima se još može pribrojiti Ratkaj. Za razliku od širega kruga, koji je definirao Novalić, ovaj uži krug povezivalo je ne samo zajedničko književno nego i jezično stremljenje. Po centru njihova okupljanja mogao bi se nazvati 'ozaljski jezično-književni krug'.²⁰

"Taj je naziv prihvatljiv i s geografskog i s jezičnog stajališta, jer se u oba smisla Ozalj nalazi na sredini između krajnjih tačaka hrvatskoga prostora na kojem su djelovali Zrinski u 17. stoljeću: kajkavskog Međimurja i čakavskog Primorja."²¹

"Ozaljski krug dio je višestoljetnih težnji da se (unatoč nepovoljnim povijesnim prilikama, pogotovo usprkos rascjepkanosti feudalne Hrvatske) prožimanjem triju narječja stvori opći hrvatski književni jezik".²²

"Prethodnici su ozaljskoga kruga: pokupski glagoljaši, hrvatski protestantski

¹⁶ Hadrovics, László, *Deset propovijedi o Euharistiji pavlina o. Ivana Belostenca*, Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU, XIV, Zagreb, 1939., str. 63 i ondje str. XV.

¹⁷ SPH 32, str. 19

¹⁸ U stihu: «ovo j' pisam ravna, moja rič slovinska», SPH 32, str. 247

¹⁹ Vončina, Josip *Leksikografski rad Ivana Belostenca u: Belostenec, Ivan Gazophylacium II Dodatak* pretisak Zagreb 1973. str. XXXV-XXXVI

²⁰ Vončina, *Ozaljski* str. 205

²¹ Vončina, *Ozaljski* str. 205

²² Vončina, Josip, *Fran Krsto Frankopan*, uvodna rasprava u: Fran Krsto Frankopan, *Djela*, Stari pisci hrvatski (SPH), knj. XLII, Zagreb, 1995., str. 41

*pisci te Nikola Dešić i Franjo Glavinčić.*²³

Već površni pogled na naziv jezika pojedinih navodnih sudionika kruga nameće dvojbu o njihovoj organiziranoj jezikoslovnoj povezanosti: Zrinski ga zovu *hrvatski*: “iz ugrskoga na *hrvacki naš jezik stumačiti*” (Petar²⁴) odnosno “iz nimškoga na *hervaccki jezik*” (Katarina²⁵) odnosno “*Török, h o r v á t, deák szókat kevertem verseimben*” / «*Turske, h r v a t s k e, latinske rieči upleo sam si u versove*» (Nikola²⁶). Frankopan ga zove jednostavno *n a v a d n i m* jezikom: “*ne s cifrastimi il osebjunimi, nego n a v a d n i m i i p r i p r o s t e m i ričjama ...*”,²⁷ Belostenec pak *i l i r s k i m* (“*idiomate i l l y r i c o c o m p o s i t i*”²⁸) a Ratkaj *s l o v i n s k i m* (“*s z l o v i n s k i m j e z i k o m p o p i z z a n e*”²⁹): valjda bi kao pripadnici organiziranog jezično-književnog kruga najprije uskladili naziv jezika!

Pogledamo li i jezične raščlambe djela rečenih autora dolazimo do sličnog zaključka, tako su, npr., Belostenčeve *Sermones* (BS) i Ratkajeve *Kriposti Ferdinanda* (KF) tekstovi kajkavske osnove s čakavskim i dijelom štokavskim naslojavanjem, iako se temeljem statističkog prebrojavanja nekih tipičnih razlikovnih obilježja kajkavskog i čakavskog Belostenčevih *Propovijedi* čini da to nije tako. Primjerice, realizacije nekadašnjih poluglasova koje su u kajkavskom *dale e (gda, negda)*, a u čakavskom *a (kada, nekada)*: *gda/gde* (BS 40, 55^{x3}, 62^{x2}, 65), *negda* (BS 11, 17, 20, 21, 24, 26, 29, 36, 41, 47^{x2}, 51^{x3}, 52, 63, 66, 70) odn. *nigdar* (BS 7, 11, 13, 31, 84, 44, 56, 57) vs. *kada* (BS 5, 8^{x5}, 9^{x3}, 10^{x2}, 11^{x4}, 12, 13, 14^{x2}, 15^{x3}, 16, 18^{x5}, 20^{x2}, 23, 24^{x2}, 26^{x4}, 29^{x2}, 32, 33, 34, 35^{x4}, 37^{x3}, 38^{x5}, 39^{x3}, 40^{x3}, 41^{x3}, 42, 43^{x3}, 44^{x5}, 45, 46^{x3}, 48^{x3}, 52^{x2}, 54, 56, 57^{x2}, 60^{x2}, 61, 63, 65^{x3}, 69^{x5}) ili *kadi, kade* (BS 6, 7^{x2}, 8^{x2}, 9^{x2}, 13, 14, 16, 19^{x2}, 21^{x2}, 24, 30, 36, 43, 54^{x2}, 55, 56, 57, 60, 61, 68, 71) odn. *nekada* (BS 24, 32, 46, 52^{x2}, 53), samo su rezultat naslojavanja u stilu kontaktne sinonimije: *gda ali kade* (BS 55), jer ih već demantira uporaba temeljnih *kaj* i *ča* u tekstu: *kaj* (BS 10, 20, 28, 42, 58, 64) vs. *ča* (BS 58) odnosno *telo* (BS 5x3, 6x2, 7x6, 10x3, 11, 12x2,

²³ Vončina, *Frankopan ...* . str. 41.

²⁴ Zrinski, Petar *Sirena*, predgovor u: Zrinszki, Petar Groff *ADRIANSZKOGA MORA SYRENA* u Benczih M.DC.LX. / 1660. odnosno Zrinski, Petar *Adrijanskoga mora sirena* SPH knj. 32 Zagreb, 1957.

²⁵ Zrinski, Katarina *Putni tovaruš*, naslovni list u: Zrinszki, Cattarina Groff *PVTNI TOVARUS* v Benetkih Leta 1661. odnosno Zrinska, Katarina *Putni tovaruš* (pretisak) Čakovec – Zagreb 2005.

²⁶ Zrini, Miklós Gróf *Adriai tengernek Sirenája* – Predgovor u: Zrini, Miklós Gróf *Adriai tengernek Syrenaia* Nyomatatta Bechben MDCLI (1651)

²⁷ Frankopan, Fran Krsto *Djela* SHK, Matica Hrvatska Zagreb, 1995. str. 297 (Progovor *Trumbiti*).

²⁸ Belostenec, *Sacri sermones*, naslovni list u: Byllostinacz, Joannes *Sacri sermones* Graz? 1672? u: Belostenec, Ivan *Svete propovijedi za svetkovinu Tijelova* (pretisak) Zagreb, 2005.

²⁹ Naslovni list u: Rattkai, Ivriiv *Kripozti Ferdinanda II.* u Bechu M.DC.XL: rkp. NSK sig. RIID-160-17

13x2, 14x2, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 26x2, 28, 29, 30, 31x2, 32, 33x12, 35x2, 36, 37x2, 38x2, 40x3, 42, 43x2, 48, 52, 53, 54x2, 55, 56x2, 58, 59x2, 61x3, 62x4, 63, 65, 66x2, 69x2) odn. *telovni* (BS 19, 27, 32, 38, 39, 42, 63, 65x3) vs. *tilo/tilovni* (BS 0); Ili, još zornije, usporedba Belostenčeva navoda ulomka evanđelja po Ivanu: “*Vu ono vreme reče Ježuš vnožine židovskoj. Telo moje uistinu jest vino (sic!) I i krv moja zaistinu je pitvina (Joan. 6). Koji je télo moje i pije krv moju, vu mene prebiva i ja vu nem; kako je mene poslal živući otac i ja živem zaradi otca: i koji je mene, on hoće živeti zavoj mene. Ovo je kruh, koji je iz neba dole stupil. Né kako jeli su otci vaši manu i umrli su: koji je kruh ov, živeti hoće u véke*”³⁰ s identičnim mjestom u *Lekcionaru Bernardina Splićanina* tipične čakavske provenijencije: “*Va ono vrime reče Isukarst množine židovskoj. Tilo moje uistinu jest vino (sic!) i krv moja zaista je pitje (Joan. 6). Koji ji tilo moje i pije krv moju, va mane prebiva i ja va nim; kako je mene poslal živući otac i ja živim radi otca: i koji ji mene, on hoće živiti za voju mene. Ovo je kruh, koji je iz neba doli stupil. Né kako jeli su otci vaši manu i umrli su: koji ji kruh ovaj, živiti hoće u vike.*”³¹

Da je pak u jezičnoj osnovi Ratkajevih *Kriposti* kajkavština, uočeno je u literaturi poodavno: “... od zagrebačkoga kajkavskoga taj se jezik razlikuje većim ili manjim brojem štokavskih i čakavskoikavskih elemenata”.³² odnosno “... Ratkaj polazi od kajkavske dijalektalne osnove ... opći je dojam da u Ratkajevu tekstu živi kajkavska osnovica, predstavljena obiljem tipičnoga leksičkog fonda”.³³ Međutim, nisu *Kriposti* kajkavske samo obiljem leksičkog fonda odnosno zatiranjem opozicije č i ć (*včnilo 1 – pišuć*, KF *Pregovor*), sporadičnom depalatalizacijom (*knige* - KF *Pregovor*) i prijedlogom *v* (KF 27, 30, 31, 33, 42, 113, 129, 133 itd.), nego su *de facto* ikavizirana kajkavština u stilu napatka Jurja Habelića (“... komu se horvatski hoće govoriti, neka reče mesto lahko lahko, mesto osem osam, mesto jalen jalen, mesto nesem nisam, etc. Ar ne teško mesto E postaviti ili reči I ali mesto E A”³⁴), kako ispravno primjećuje i Vončina: “... Ratkajev tekst možda je najbolji primjer za onu jezičnu redakciju kojom – prema Habeliću – uz dvije bitne fonetske izmjene (e → i [< ě], e → a [< ѣ њ]) od pisanog jezika ‘slovenskoga’ nastaje ‘horvatski’”.³⁵ Tako npr. quasi-čakavska početna rečenica *Dokonjanja*: “*To su nikoja zmed ostalih svidočanstva svetosti Ferdinanda, s kojimi ja žitak njegov tomačeč dokonjal jesam*”³⁶ habdelićevskom se jezičnom redakcijom elegantno transformira u kajkavsku: “*To su nekoja zmed ostaleh svedočanstva svetosti Ferdinanda, z kojemi ja žitek negov tomačeč dokonjal jesem*”. Jedan

³⁰ Svi navodi u: Hadrovics, *Deset ...*

³¹ *Lekcionar Bernardina Splićanina 1495.*, izd. JAZU, 1885., pretisak, Split, 1995.

³² Šojat; Olga, *Hrvatski kajkavski pisci I*, Zagreb, 1977., str. 343

³³ Vončina, Josip, *Jezična baština* Split, 1988., str. 217-218

³⁴ Habelić, Juraj, *Zrcalo Marijansko, Opomenek*

³⁵ Vončina, *Jezična baština ...* str. 217

³⁶ Rattkai, *Kriposti ...* p. 147

od zornijih primjera je i početna rečenica Ratkajeva predgovora (*Pregovor*): “Ove knjige da na svitlo izašle jesu, včinilo je nikuliko velike gospode opominanje, nikuliko vridnost kripostih Ferdinanda, nikuliko takajše žalost moja, iz koje suze nigda oči mote,³⁷ kada vidim vse druge narode v tom se truditi (ili nove knjige pišuč ili na svoj jezik obračajuč), da svoje ljucstvo na nemarnost svitskoga dugovanja, na naslidovanje kripostih, na zvršenu ljubav božju trse se dopeljati” a koja bi zapravo smisleno trebala glasiti: “iz koje suze negda oči moje”. Ovo je valjalo naglasiti zato što se iz korigiranog dijela nadaje znakoviti zaključak: riječ “nigda” je očevitni nonsens i zapravo “ikavizirani” kajkavizam “negda” iz čega pak proizlazi da onaj koji ne shvaća kako će svojim “ikaviziranjem” promijeniti značenje riječi i stvoriti besmislicu (“žalost moja, iz koje suze [od glagola: *suziti*] nikada [umjesto: *nekada*] oči moje”) ne može biti pripadnik ozaljskog književno-jezičnog kruga u sastavu Zrinski Petar, Katarina Zrinska, Fran Krsto Frankopan, Juraj Ratkaj i Ivan Belostenec, jer bi ga jezikoslovac Belostenec zacijelo upozorio kako “habdelićevskom jezičnom redakcijom” od pisanog jezika “slovenskoga” (č. kajkavski) ne nastaje “horvatski” (č. čakavski) i da ovakvom “ikavizacijom” kajkavsko-ekavskog teksta umjesto interdijalektalnosti često (kao u ovom slučaju) može proizaći značenjska besmislica.

S druge strane, Petrova *Sirena* (S), Frankopanov *Vrtić* (FV), Katarinin *Putni tovaruš* (PT) te Zrinska *Sibila* (ZS) su djela čakavske osnove i kajkavskog te što-kavskog naslojavanja. Kao i u prijašnjim primjerima neće svako statističko prebrojavanje nekih od razlikovnih obilježja to potvrditi. Tako primjerice, Petar Zrinski u *Sireni* (S) nijednom ne rabi *kaj* a više *što* nego *ča: kaj* (PS 0), *takaj/še* (S 19, 368, 376), *tulikaj* (S 187) vs. *ča* (S 34, 39, 40, 44², 52, 58, 60, 66, 69, 71², 72, 73, 76, 77, 81², 82, 88, 90, 92, 93, 98, 99, 102, 107², 108², 114, 120², 140, 149, 155, 160, 163, 176, 179, 181, 184², 186, 201², 204², 206, 210, 215, 238, 255, 261, 275, 285, 287, 325) vs. *što* (S 26, 30, 39, 43, 59, 62, 63, 66, 68, 83², 88, 95, 96, 100, 107, 108, 110, 111, 112, 116, 119², 120³, 121², 122, 127, 128, 132, 138, 147, 148, 153², 155³, 156², 158, 159, 161, 162², 163, 169, 176, 178², 182, 185, 186, 193, 203², 204², 207, 209, 211, 212², 216, 224, 225³, 227, 229, 230², 232², 238², 239, 240, 242³, 244, 246, 248, 250, 253, 254², 258, 262, 269, 287, 289, 291, 295, 306, 316, 326, 329, 334², 342, 343, 345², 349, 351², 353, 355, 357, 358², 360, 363, 367, 368, 369, 370, 374², 377, 378², 379², 384², 391, 401², 406², 408², 409², 411³, 413, 414, 415), no već neka od drugih razlikovnih obilježja govore u prilog čakavske osnove djela: *mesto* (S 53, 193, 202, 218,) vs. *misto* (S 21, 47, 61, 102, 122, 274, 303, 312, 325, 343, 362, 403,); *vera* (S 165, 205, 237) ili *vrime* (S 21, 23, 25, 26, 27, 36, 38, 40,

³⁷ Što je, inače, pogrešno transliterirano iz stare u suvremenu grafiju (v. Šojat, Olga *Juraj Ratkaj Velikotaborski Forum*, 4-5, Zagreb, 1976. str. 814 odnosno *Ista, Hrvatski kajkavski pisci I*, Zagreb, 1977. str. 349 kao i Vončina, *Jezična baština ...* str. 217) te stoga umjesto navedene ispravne transliteracije nalazimo sljedeću jezičnu besmislicu: “... iz koje su se nigda oči moje ...”!?

43, 62, 64, 66, 82, 85, 87, 90, 96, 101, 112, 118, 135, 145, 160, 166, 167, 171, 175, 184, 195, 203, 206, 207, 209, 211, 219, 222, 252, 255, 258, 259, 261, 300, 301, 304, 308, 349, 351, 361, 371, 374, 376, 400, 408) vs. *vreme* (S 0) ili *sreća* (PS 137) vs. *srića* (PS 20, 31, 56, 63, 68, 69, 81, 82, 98, 119, 138, 168, 171, 185, 186, 213, 222, 231, 239, 247, 265, 320, 330, 331, 343, 344, 358, 369, 376, 380, 392, 393, 394), ne računajući likove *srićan* i *nesrića*.³⁸ Isto tako, Frankopan u svom *Vrtiću* (FV) nijednom ne uporablja *ča*, za razliku od *kaj* i *što*: *kaj* (FV predgovor, 20x2, 42, 44x2, 52x2, 53, 66x3, 69, 71, 83, 84, 89, 91, 93, 95, 98, 100, 105, 107, 110, 112x2, 117, 118x13, 120, 122x2, 123, 125, 126x2, 127x2, 129x2, 133x5, 134x2, 143, 150, 152), *kaj god* (FV 24, 66); *što* (FV 7, 8, 11, 15, 20, 21x2, 25, 26, 31, 33, 42, 43, 48, 56, 58, 59, 66, 68, 88, 106, 112, 135, 137, 139, 141x2, 142x2, 143, 144, 145, 148); *što god* (FV 18, 39, 42, 67, 155) vs. *ča* (FV 0). No, prebrojavanja drugih razlikovnih obilježja to demantiraju, tako na primjer: *ne/srića/n* (FV Predgovor, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 16, 18, 26, 28, 29, 40, 48, 51, 60, 66, 70, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 97, 105, 128, 132, 134, 135, 137, 140, 143, 144) vs. *ne/sreća/n* (FV 0) ili *divojka* (FV 13, 58, 60, 111, 137, 139x3, 140x5,) vs. *devojka/djevojka* (FV 0) ili *vrime* (FV predgovor, 4, 5x2, 15, 28x2, 45, 46, 52, 61, 66, 67, 72, 80, 86, 90, 92, 99, 100, 115x2, 133, 147, 151, 154) vs. *vreme/vrijeme* (FV 0) ili *kadi* (FV 8, 134) vs. *gdje* (FV 0); *gdi* (FV 9, 10, 14x2, 29x2, 30, 40, 50, 54, 60, 64, 78x2, 82, 85, 86, 90, 105, 117, 133, 138, 141, 144, 147, 149x2) vs. *gde* (FV 0) ili *ob/lada/ti* (FV 4, 64, 87, 100, 106, 149, 155, 156) vs. *o/vlada/ti* (FV 0) itd.³⁹

Ovu činjenicu, paradoksalno, priznaje i sam Vončina. Po njemu, naime, “poput *Belostenca*, i *Ratkaj* polazi od kajkavske dijalektalne osnovice (spac. F. P.) ...”⁴⁰ odnosno “*B. je, znamo, bio po podrijetlu kajkavac i ta se njegova osobina nije izbrisala ni u propovijedima.*”⁴¹ a “*Tome da Zrinski prihvati kajkavsko, pa i štokavsko naslojavanje, iako zadržava ipak čakavsku osnovu* (spac. F. P.), *ujedno je pogodovala dijalekatska situacija ozaljskog kraja*”⁴² odnosno “*Od Jagićeve bi ocjene mogla izvan svake sumnje biti samo teza o čakavskoj podlozi* (spac. F. P.) *i kajkavskom (pa i štokavskom) naslojavanju u jeziku Sirene*”⁴³ odnosno “*Zamjena praslavenskoga glasa jata nagovješćuje da se jeziku te pjesme* (Frankopanove “*Srce žaluje da vilu ne vidi*” – nap. F.P.) *nalazi u osnovici čakavsko-ikavski* (spac. F.P.) *dijalekt*”⁴⁴ odnosno “*U tvorbi i – što je pogotovu važno – u morfologiji Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan pokazuju izrazito nekajkavske tendencije ...*”⁴⁵

³⁸ Svi navodi u: Zrinski, Petar, *Adrijanskoga mora sirena*, SPH, knj. 32, Zagreb, 1957.

³⁹ Svi navodi u: Kostrenčić, Ivan, *Vrtić*, Zagreb, 1871.

⁴⁰ Vončina, Josip, *Jezična baština* Split, 1988., s. 217

⁴¹ Vončina, Josip, *Leksikografski rad Ivana Belostenca* u: Belostenec, Ivan *Gazophylacium II, Dodatak*, pretisak, Zagreb, 1973., str. XVIII

⁴² Vončina, Josip, *Jezični razvoj ozaljskog kruga*, Filologija, knj. 7, Zagreb, 1973. s. 216

⁴³ Vončina, *Jezični razvoj ...* str. 206

⁴⁴ Vončina, *Jezična baština ...* str. 227

⁴⁵ Vončina, *Jezični ...* str. 231

Ako su, dakle, Belostenčeve *Propovijedi* i Ratkajeve *Kriposti Ferdinanda* nastale na kajkavskoj osnovi s čakavskim i djelomice štokavskim naslojavanjem a *Sirena* Petra Zrinskog, *Putni tovaruš* žene mu Katarine r. Frankopan i *Vrtić* njenog brata Frana Krste te *Sibila* (prijevod neutvrđena autorstva⁴⁶) na čakavskoj osnovi s kajkavskim i dijelom štokavskim naslojavanjem, onda je teza o zajedničkom književno-jezičnom krugu, koji se sastajao i dogovarao u Ozlju,⁴⁷ također vrlo dvojben. Ne može se, naime, temeljem kontaktne sinonimije izvesti zaključak o podjednakom udjelu dijalekata u njihovim tekstovima.

Višestruke razloge uporabe "hibridnog" jezika navodi još Hadrovics⁴⁸: 1) pisci žele proširiti krug svojih čitatelja ("*um ihre Werke einem größeren Leserkreis zugänglich zu machen*"⁴⁹), 2) veleposjednici, koji su posjedovali imanja u različitim dijelovima Hrvatske, koriste u svrhu boljeg sporazumijevanja "miješani" jezik, kako osobno, tako još više njihovi pisari; u stalnoj komunikaciji s ljudima iz različitih jezičnih područja oni više nisu mogli sačuvati svoj rodni dijalekt ("*die Gutsherren, die ihre Besitze in den verschiedenen kroatischen Landschaften hatten, in den von ihnen oder vielmehr von ihren Schreibern verfaßten Urkunden und Briefen oft eine gemischte Sprache gebrauchten ... diese Magnaten im ständigen Verkehr mit aus den verschiedenen Sprachzonen stammenden Leuten auch in der Umgangssprache ihren angeborenen Dialekt nicht mehr in seiner Reinheit bewahren konnten*"⁵⁰), 3) miješanje dijalekata se dobrim dijelom pripisuje vojnicima i

⁴⁶ Iako je na primjerku napisano Katarinino ime, ona vrlo vjerojatno nije autor *Sibile*, nego samo vlasnica knjige. Tko je autor ovog prijevoda mađarske *Fortune* (Bartfeld, 1594.), koja je nastala na temelju *Das weltlich Loosbuch Jörg Wickram* (Strassburg, 1557.), nije posve sigurno utvrđeno. Ivančan (Ivančan, *Ljudevit Knjiga gatalica Katarine Zrinski*, Vjesnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arhiva VIII, Zagreb, 1906.) i Vončina (Vončina, Josip u: *Zrinski, Frankopan, Vitezović*, PSHK, Zagreb, 1976., *predgovor*) pripisuju je Petru Zrinskom, a Bartolić (Bartolić, Zvonimir u: *Sibila*, Čakovec-Zagreb 2007., *pogovor*) – temeljem nedotjeranosti stihova, ropskog pridržavanja metrike stiha i sl. - dopušta pretpostavku da bi prevoditelj ili suprevoditelj mogao biti neki od Petrovih *dijaka* (pisara).

⁴⁷ "Okolo Petra Zrinskoga, Frana Krste Frankopana i leksikografa Ivana Belostenca okupio se značajan krug pisaca, u koje pripadaju Ana Katarina Zrinska, Juraj Ratkaj Velikotaborski i drugi. Izgrađujući svoj književni jezik, oni su polazili u prvom redu od dijalekatske situacije kraja južno od Kupe, osobito Ozlja i njegove okolice, u kojem se kraju dodiruju sva tri narječja našega jezika: čakavsko, kajkavsko i štokavsko. Prema središtu njihova rada možemo te književnike nazvati ozaljskim krugom" - Vončina, *Zrinski, Frankopan, Vitezović ... Predgovor*, str. 17 odnosno "Ipak, ostaje činjenica da su se u težnji za književnim radom okupili vremenski, rodbinski i mjestom svoga djelovanja povezani Petar Zrinski, njegova žena Ana Katarina i šurjak Fran Krsto Frankopan, sabravši oko sebe i druge obrazovane ljude, za udio kojih u njihovim književnim nastojanjima nemamo direktnih potvrda." – Vončina, *Ozaljski ...* str. 195

⁴⁸ Hadrovics, László *Zur Geschichte der einheitlichen kroatischen Schriftsprache* Budapest - Leipzig 1942.

⁴⁹ Hadrovics, *Zur Geschichte ...* S. 3

⁵⁰ Hadrovics, *Zur Geschichte ...* S. 3

časnicima, koji su često mijenjali mjesta službovanja ili skupljeni zajedno u nekoj tvrđavi ili gradu potjecali iz različitih područja, te u njihovim javljanjima, molbama, privatnim pismima i slično, nalazimo često različitim dijalektima sastavljene dijelove (*“Die Dialektmischung in der Literatur ist zu einem guten Teile auch den Soldaten zuzuschreiben, die ihren Aufenthaltsort häufig wechselten oder aus den verschiedenen Gegenden stammend, in einer Festung oder Stadt zusammenkamen ... den Meldungen, Bittschreiben, Privatbriefen und ähnlichen Schriftstücken ... in den verschiedenen Dialekten abgefaßte Stücke vorfinden”*), 4) Kao i vojnici, tako su i redovnici potjecali iz različitih područja Hrvatske; iako je samostan svoj podmladak dobivao većinom iz svoje okolice, poneki su redovnici, bilo kao studenti, misionari ili predstavnici crkvenih vlasti često godinama ili čak decenijama boravili u drugim jezičnim područjima (*“Wie die Soldaten, so kamen auch die Ordensbrüder aus den verschiedensten Gegenden. Obwohl die Klöster ihren Nachwuchs meist aus den umliegenden Ortschaften erhielten, kam es vor, daß die Brüder, sei als Studierende, Missionäre oder als Vorsteher, oft jahre- oder jahrzehntelang in einer anderen Sprachzone weilten”*⁵¹) i 5) na kraju se ne smiju zanemariti ni knjige kao razlog “miješanja” dijalekata: osobito su vjerske knjige “putovale” od samostana do samostana prekoračujući pri tom granice vlastitog dijalekta; tako je npr. Glavinicevo čakavsko djelo “Poslidnja četiri človika” (Venecija, 1628.) bilo moguće naći već godine 1634. u fundusu knjižnice lepoglavskog samostana, dok su kajkavske knjige tijekom 18. st. bile vrlo popularne u Slavoniji, kako pokazuje popis knjiga isusovačkog samostana u Požegi (*“Letzten Ende darf man auch die Bücher selbst als Urheber literarischer Dialektmischung nicht außer Acht lassen. Besonders die Bücher religiösen Inhalts wanderten oft von Kloster zu Kloster, wobei sie naturgemäß auch die Grenzen der einzelnen Dialekte überschritten. ... So findet sich z. B. das čakavische Werk des Franziskanerbruders F. Glavinic “Über die vier letzten Dinge des Menschen” (Venedig, 1628) bereits im J. 1634 im Bestande der Klosterbibliothek zu Lepoglava ... Kajkavische Bücher wiederum waren im Laufe des 18. Jh-s in Slavonien sehr populär, wie dies das Bücherverzeichnis des Jesuitenklosters in Požega bezeugt”*⁵²).

Ako ovo primjenimo na Vončinin “ozaljski krug”, vidjet ćemo kako drugo i treće određenje odgovara Zrinscima i Frankopanima, treće Ratkaju a četvrto i peto Belostencu a svima zajedno – prvo određenje. Zrinski i Frankopani samo nastavljaju tradiciju “hibridnog” jezika svojih obitelji, rabeći ga, kao prvi među njima, u književnosti, dok Belostenec, kao visoki pavlinski dužnosnik, želi svojim djelom biti razumljiv redovnicima i pastvi Krajine, Istre i Primorja, a Ratkaj pak piše jezikom bliskim krajiškoj publici; o nekom organiziranom jezično-književ-

⁵¹ Hadrovics, *Zur Geschichte* ... S. 4

⁵² Hadrovics, *Zur Geschichte* ... S. 4-5

nom krugu, posebice takvom u kojem bi jezikoslovni savjetnik bio Belostenec, teško može biti govora. Tomu sljedimice se može ustvrditi kako je "zrinsko-frankopanski jezično-književni krug" primjereniji naziv od "ozaljskog kruga", budući da već površne jezične raščlambe kao i nepostajanje dokaza, kako neposrednih, tako ni posrednih, ne pokazuju neko aktivno sudjelovanje Belostenca i Ratkaja u navedenom krugu. Konačno, i vjerska tematika Belostenčeva i Ratkajeva djela odudara od svjetovne tematike djela zrinsko-frankopanskog kruga i prije je uvjetovana njihovom službom, negoli nekakvim dogovorom unutar "ozaljskog" kruga!

Glede prethodnika pak, držim kako se ne može svakoga tko je, zbog ovih ili onih razloga, "miješao" dijalekte u bilo kojoj mjeri i u bilo koje vrijeme proglašavati prethodnikom navedenog kruga, kao što je vidljivo iz sljedećeg primjera darovnice Jurja i Krste Zrinskoga Ivanu Karinčiću iz 1574. godine. Vončina je navodi u knjizi *Jezična baština* kao primjer hibridnog književnojezičnog tipa i tvrdi da "govornoj kajkavštini taj jezik duguje pojavu $\acute{c} \rightarrow \acute{c}$, a inače se s njome podudara samo koliko dopušta njegova sjevernočakavska osnovica sa svojom ekavsko-ikavskom zamjenom jata (usp. npr. segment 'u potribnih mestah i vrimenih'), pa u za oba dijalekta zajedničkim starim deklinacijskim oblicima, da bi Jurjeva verzija hibrida (bar u to vrijeme) primila tek neke kajkavske fonetske i leksičke pojedinosti (povekšaval, takajše). Tekstu darovnice svojstvena je dosljedna zamjena poluglasa (>a), i to primarnoga (jedan, ostanak) i sekundarnoga (sedam, hasan) pa čak i pojave čakavske pune vokalnosti (va, malini, malinskim)⁵³". Darovnica je, međutim, samo još jedan dokaz kako se jezik zrinsko-frankopanskog kruga bitno ne razlikuje od pisanih dokumenata starijih vremena, ali ne zato što bi ovaj krug slijepo nasljedovao prethodnike, nego zato što je govorna i pisana jezična praksa uvjetovala "hibridnost" njihova jezika; o nenasljedovanju pak protestanata stoje prije navedeni Jembrihovi argumenti.

Isto tako, pretenciozna je Vončinina postavka kako navedeni krug "dio je višestoljetnih težnji da se (unatoč nepovoljnim povijesnim prilikama, pogotovo usprkos rascjepkanosti feudalne Hrvatske) prožimanjem triju narječja stvori opći hrvatski književni jezik".⁵⁴ To naravno ne znači, da u slučaju nepostojanja urote ili u slučaju da Zrinski i Frankopan nisu pogubljeni kao veleizdajnici, njihova dotadašnja i buduća književna djelatnost ne bi doprinijela drugačijem razvoju hrvatskoga standardnog jezika na trodijalekatskoj osnovi, ali pripisivati im takvu svjesnu koncepciju ipak je presmiono. Jer, pisalo se u stankama između dviju provala, dvaju pohoda, dviju bitaka ili dvaju ratova, u zemlji koju su neprestance pohodila četiri jahača apokalipse (smrt, glad, kuga, rat) i nije bilo vremena za "književne akademije" talijanskog tipa.

⁵³ Vončina, *Jezična baština* ... str. 208.

⁵⁴ Vončina, *Fran Krsto Frankopan, Djela* ... uvodna rasprava, str. 41.

Stoga se, temeljem svega rečenog, može reći kako je “zrinsko-frankopanski jezično-književni krug” primjereniji naziv za književno stvaralaštvo pripadnika obitelji Zrinskih i Frankopana, a ne “ozaljski jezično-književno krug”, kako je to svojedobno inaugurirao Vončina. Jer, jedno je “hibridni” književnojezični tip kojemu nesumnjivo pripadaju djela svih kod Vončine navedenih, ali i onih nena-vedenih, a drugo organizirani književno-jezični krug odnosno “hrvatska literarna akademija”, po uzoru na slične talijanske.

OZALJSKI JEZIČNO-KNJIŽEVNI KRUG (THE OZALJ LINGUISTIC-LITERARY CIRCLE)
OR THE ZRINSKO-FRANKOPANSKI KNJIŽEVNI KRUG (ZRINSKI-FRANKOPAN
LITERARY CIRCLE)

By Franjo Pajur, Gradišće - Željezno

Summary

Jagić was the first to react negatively in respect to the language of Zrinski's *Sirena* (*Sirena Jadranskoga mora - Adria i tengernek syrenaia*, 1651), describing it as being “a mixture and colorful”, and explaining that this was due to the Zrinski family moving from their southern Chakavian home to the Kajkavian north. Then it is Kostrenčić who dismisses the precept about the Zrinskis' “ill fate”, claiming that the reason for “Sirena's” hybrid language was conscious linguistic-literary activity of a certain “Croatian literary academy” that was formed in the Zrinski-Frankopan circle as a copy of similar Italian ones, and whose linguistic adviser, the Senj bishop-to-be Smiljanić contributed to making a distorted printed version of “Sirena”. This thesis was accepted by Pavletić, who added Glavinić with his “mixture of dialects” as a possible predecessor, and also adding names such as Rafael Levaković, Benedikt Vinković, Gjurjo Ratkaj, Danilo Gvozdek and Pavao Jančić, followed by Šrepel labeling the Zrinskis as the Croatian Medicis, and ending with Pisarević. All of this was dismissed by Matić as being unfounded, but ten years later, by referring to Klanczay, Novalić once again revived the theory about the Zrinski and Frankopan “literary circle”, and added the Drašković family to the circle, as well as Pethő and Fodroczy, and Hungarians from Nikola Zrinski's vicinity. In the years to follow the mentioned thesis on the extended circle and the close circle is maintained first of all owing to Vončina's papers: the circle is named as “Ozaljski jezično-književni krug” (The Ozalj Linguistic-Literary Circle), and Belostenec appears as the linguistic adviser instead of Smiljanić, and along with Glavinić, the Glagolitic priests, Croatian protestants from Urach, and Dešić are specified as predecessors. The circle's name, as well as its leaning towards the protestants from Urach has been recently questioned by Jembrih, and he suggests that the term should be “zrinsko-frankopanski jezično-književni krug” (the Zrinski-Frankopan Linguistic-Literary Circle). Even a passing glance at the language's name put forth by the individual alleged circle participants casts a doubt on their being linked in a linguistic-literary circle: Zrinski (Nikola, Petar, Katarina) called it Croatian, Belostenec called it Illyrian, and Ratkaj called it “Slovinski”. And, whereas Belostenec and Ratkaj add Chakavian and partly Shtokavian layers onto the Kajkavian base (the first in order to make it more understandable for nuns, monks and believers in Krajina, Istra and Primorje, and the latter to the Krajina public), the Zrinsko-Frankopanski language triplet has a Chakavian base with a Kajkavian and partly Shtokavian layer. Therefore, the term “zrinjsko-frankopanski jezično-književni krug” (Zrinski-Frankopan Linguistic-Literary Circle) seems more appropriate than “Ozaljski jezično-književni krug” (The Ozalj Linguistic-Literary Circle), because there is no direct or indirect evidence that Belostenec and Ratkaj had participated in the circle.

Key words: Ozalj; jezično-književni krug (linguistic-literary circle); Zrinski, Frankopani